

Volkskrant 11-09-2010, pagina 26

in beeld

Dichter bij de bij

Naar de precieze oorzaak wordt nog gezocht, maar dat het slecht gaat met de bijen, staat vast. Nieuwe imkers zijn dus van harte welkom. Carel Helder ging voor het magazine op cursus.

'Ik weet niet wat ik erger vond: die grote kluiten insecten of het idee achternagezeten en gestoken te worden.'

CAREL HELDER FOTOGRAFIE
LILIAN VAN ROOIJ

'Imker worden kan iedereen die nieuwsgierig is naar het leven van de bij, mits de nieuwsgierigheid het wint van de angst voor een steek van deze fascinerende diertjes.'

(Uit: Bijhouden. Hoe doe je dat?)

Maandag de 23ste was de laatste mooie dag van augustus. Grote witte wolken dreven onder een egaal blauwe hemel, de hei op de Posbank was paars en bewoog in de wind, de zon weerkaatste op een paar groen en geel gelakte bijenkasten en Jan Piet Frens en ik waren blij dat we leefden. Jan Piet – klein, gebruind, tanig – is een net gepensioneerd biologieleraar die al dertig jaar bijen houdt, en het viel best te begrijpen dat hij trots was zijn twee kasten daar zo in het landschap te zien staan, al was het maar omdat hij ze zelf getimmerd en geschilderd had. Hij stapte uit de auto, draaide een sjekkie van ouderwetse rijstvloeier en keek vanachter zijn bril nog eens goed. Daarna pakte hij zijn spullen uit de achterbak en liep die kant op. Een konijn stak het pad over. Een Duitser met een leren cowboyhoed laadde een fors, blond paard uit een trailer. Verder was er niemand op die hele, zonovergoten Herikhuizerheide.

Maar misschien kan het geen kwaad om eerst iets over Jan Piets cursus te vertellen.

Die cursus, voor het diploma Beginnend Imker, gaf hij namens de gezamenlijke bijenverenigingen van Eck en Wiel en West-Betuwe, en ging half februari in een Culemborgse school met het theoretische gedeelte van vijf lessen van start. Een groepje van zo'n achttien cursisten druppelde op een doordeweekse avond het lokaal binnen en ging wat onwennig zitten. Jan Piet, weer even terug in zijn natuurlijke habitat, stond ontspannen voor het bord en liet een plaatje van een hond en een plaatje van een goudvis in een kom zien. 'Kijk', zei hij, zijn klasje monsterend, 'dit zijn de makkelijkste huisdieren.'

Dat hoorde ik later – de praktijklessen waren toen al begonnen. Want hoewel het de bedoeling was geweest dat ik de hele cursus zou meedoen, kwam ik er pas halverwege bij. Dat vond Jan Piet ook goed. 'Kijk dan gewoon maar een beetje', zei hij. 'Zolang je niet in de weg loopt, maakt het allemaal niet veel uit.' Ik moest zeggen: een rakere omschrijving van mijn journalistieke werkzaamheden had ik lang niet gehoord. Zo ben ik alsnog een keer of zes op zaterdagochtend met mijn opschrijfboekje op de achterbank naar Beusichem gereden, waar de cursisten het al over bries, broedafleggers, koninginneroosters, carnica's, mierenzuurbehandelingen, darrenbroederige volkjes en moeilijk slingerbare, tixotrope heidehoning hadden of ze nooit anders deden, en met mededogen de ellende van een warmgelopen volk bespraken. Met imkerplamuurmessen werd propolis gebikt, raten werden geroutineerd met vegertjes van trossen krioelende bijen ontdaan en op broed en stuifmeel gecontroleerd.

Ik weet niet wat ik erger vond: die grote kluiten insecten of het idee achternagezeten en gestoken te worden. In elk geval stond ik het met mijn broekspijpen in mijn sokken huiverend aan te zien en ik geloof dat ik nog nooit zo ver van een onderwerp af had gestaan als van dit. Maar na de tweede keer

gaf Jan Piet me als studiemateriaal De wondere wereld der bijen en Bijenhouden. Hoe doe je dat? mee, dan kon ik me inlezen. Dezelfde avond las ik: 'Van het voorjaar tot het najaar verzamelen bijen nectar en verwerken die tot honing. Wat ze in die periode niet direct als voedsel nodig hebben slaan ze op als wintervoorraad. De imker neemt deze honing af en geeft er suiker voor in de plaats. De bijen ondervinden hiervan geen nadeel en de honing komt zo beschikbaar voor de mens.'

Het is misschien genant, maar dat van die suiker wist ik ook niet. U?

Zo was er ontstellend veel dat ik niet wist. Dat bijen door met hun vleugels te waaiëren er een eigen ventilatiesysteem op na houden. Dat er maar één koningin (moer) is, die alle eitjes legt. Dat de imker moet voorkomen dat die koningin ervandoor gaat, het zogeheten zwermen, en dan zo'n tien- tot twintigduizend bijen en een deel van de honing meeneemt. Dat het achtergebleven volk een nieuwe koningin maakt. Dat dat gebeurt door een van de bijen koninginnegelei te voeren, waardoor ze in een koningin verandert. Dat bijen zelf gaten en kieren dichtten met propolis (kithars). Dat de vliegbijen hun nectar, stuifmeel en propolis overdragen aan huisbijen. Dat de vliegopening bewaakt wordt door wachtbijen, en de koningin een hofhouding heeft. Dat werksters in twintig dagen van poetsbij in vliegbij veranderen. Dat bijen een eigen taal hebben, met dialecten. Dat ze door een dans aan andere bijen duidelijk maken waar eten te vinden is. Dat er in één bijenkast tussen de tien- en zestigduizend bijen leven. Dat imkers ramen met kunstraat in de bijenkasten hangen, dat door de bijen met was wordt uitgebouwd. Dat bijen die raten als opslagplaats voor eitjes, stuifmeel en honing gebruiken. Dat je door middel van een rooster waardoor wel de werksters maar niet de dikke eitjesleggende koningin past, de bovenste raten voor honing kunt vrijhouden. Dat agressieve volken betere honinghalers zijn dan rustige. En dat je de honing met een soort centrifuge uit de raten slingert, ten slotte, waarna je hem door een zeef in de potjes kunt laten lopen.

En toch, het allermooiste vond ik dat bijen in plaats van een winterslaap te houden op een tros rond de koningin hangen, terwijl de buitenste bijen de groep warm houden door met hun vleugeltjes te wapperen. Zodat je, als je in de winter je oor tegen een bijenkast houdt, van binnen een zacht gezoem hoort, als in een elektrisch apparaat.

Het is altijd leuk om te horen wat andere mensen doen en in dit geval bleken de cursisten onder meer meubelmaker, kok, ict'er, ingenieur en verpleegkundige te zijn, van uiteenlopende leeftijden, iets meer mannen dan vrouwen. Een zesde deelnemer deed 'alles met beton'. Het was, kortom, een doorsnee van de autochtone beroepsbevolking, op een Fransman en een 14-jarige scholier na. Ze waren ook helemaal geen natuurfetisjisten of insectenfreaks, integendeel eigenlijk. Zoals Michael, de ict'er, zei: 'Gewoonlijk als ik een insect zie, pak ik de stofzuiger.'

Net als de meeste anderen was hij geïnteresseerd geraakt door een paginagroot artikel over de cursus in een plaatselijke krant, wat een goed stuk geweest moet zijn, want bijna iedereen zei dat hij meedeed omdat hij nieuwsgierig was geworden. Een enkeling hield al bijen en wilde er meer van leren. En Ronald, dat was de kok, was van plan met eigen honing biologisch te gaan koken. Idealisten of bijenredders, zoals Jan Piet ze noemt (de eerste keer verstond ik bijenridders), waren er ook niet bij. Die houden het volgens hem nooit lang vol.

Hoewel idealisme blijkbaar een tere basis is om te imkeren, neemt dat niet weg dat het slecht gaat met de bijen. Dat geldt voor zowel de honingbij als de wilde bij; de helft van de Nederlandse bijensoorten is al uitgestorven of wordt ermee bedreigd. Van de honingbijen overleeft eenvijfde tegenwoordig de winter niet, en dat was toen Jan Piet begon nog geen procent. Ook economisch is de achteruitgang van de bijenpopulatie slecht nieuws, zeker voor een agrarische streek als de Betuwe. In een andere krant stond dat het ons 1,1 miljard euro per jaar gaat kosten als de bijen de Nederlandse land- en tuinbouwgewassen niet meer bestuiven.

Volgens Jan Piet, en met hem de wetenschappers van Wageningen Universiteit, zijn het verdwijnen van de biodiversiteit en de opkomst van de varoamijt, een ziekteverspreidend beestje, de belangrijkste

oorzaken van de achteruitgang, al wordt sinds kort vermoed dat ook neonicotines, uit de nieuwste generatie landbouwgiften, een rol spelen.

‘Maar zeker is dat elke bijenkast tegenwoordig mijten heeft’, zegt Jan Piet. ‘En het is de kunst ze binnen te perken te houden.’ Toch zijn teleurstellingen onvermijdelijk. De verdwijnsiekte heet het in de volksmond: hij heeft wel meegemaakt dat na de winter elf van zijn twaalf kasten leeg waren. Daar was hij flink naar van geweest. Maar tijdens het half jaar dat de cursus duurde werden de deelnemers vooral geconfronteerd met de positieve kanten van het bijenhouden, los van eventuele steken en af en toe een bij in je haar, wat evengoed heel vervelend is.

De theoretische oefenvragen stuurde Jan Piet per e-mail; wie zelf wat wilde weten, was ook altijd welkom. En anders kwam hij wel even langs als het moest, of een ander lid van de vereniging. Voor 125 euro hoefde niemand zich bekocht te voelen, en dan kreeg je ook nog een of twee volkjes cadeau als je slaagde. Daar was iedereen blij mee, verrassend genoeg. Hoewel Michael waarschijnlijk het langst heeft getwijfeld, staan er nu in Tiel toch twee volken van hem in een appelboomgaard. De kasten en bijbehorende ramen heeft hij voor 200 euro op Marktplaats gekocht; zijn doelstelling is eerst maar eens met levende bijen de winter door te komen. Een paar keer per week gaat hij ze op de fiets suikerwater brengen.

Geen donkere kleren, niet zweten, geen aftershave, geen appelshampoo en dergelijke; geen onverhoedse bewegingen, niet bij onbestendig weer in de bijen werken. Dat en veel meer hebben de cursisten van Jan Piet meegekregen. Ze leerden mijten bestrijden met mierenzuur, volken uitbouwen, kunstraten plaatsen en honing slingeren, koninginnen kweken en kunstzwermen maken.

Dat het houden van bijen een beetje boeren is, dat ze buiten de winter ten minste wekelijks zorg nodig hebben, dat ze zelfs voor een groot deel je agenda gaan bepalen en dat je eigenlijk zou moeten overwegen om in het najaar in plaats van de zomer op vakantie te gaan – daarvoor had hij tijdens de eerste les al gewaarschuwd, om al te idyllische verwachtingen te temperen.

Jan Piet houdt van de natuur en van autorijden. Als zoon van een directeur van de landbouwschool in de Noordoostpolder is zijn interesse voor de bloemen en de bijen niet uit de lucht komen vallen. Bovendien lust hij graag honing.

Als je ernaar vraagt, vertelt hij die dingen na de praktijklessen, zittend in de laadbak van zijn rode besteleend. En ook hij maakt nog wel eens een foutje. Een gedenkwaardig foutje zelfs was dat hij ooit een volle kast om had laten vallen. Een tweede fout was dat hij bukde om hem weer rechtop te zetten terwijl hij de rits van zijn kap niet had dichtgedaan. Toen waren de bijen al onderweg naar de uitgang. ‘Dat ruik je trouwens, wist je dat? Als ze gaan aanvallen. Een frisse lucht van feromonen. Dat is het alarmsignaal.’

‘En?’

‘Nadat ik ze eindelijk kwijt was ben ik langs de kant van de weg gaan liggen. Ik dacht: als ik bewusteloos raak, kunnen ze me in elk geval vinden.’

‘Raakte je bewusteloos?’

‘Nee, na een tijdje knapte ik weer op. Ik zag er alleen niet zo mooi meer uit’

‘Ben je weer teruggegaan?’

‘Ja, nou ja. Iemand moest hem toch overeind zetten.’

Jan Piet vond het denk ik wel leuk om altijd nog even te praten. Ik tenminste wel, en na de laatste dag

ben ik nog mee naar de Posbank gereden, waar hij twee kasten had neergezet. Met hetzelfde volk kan een imker drie keer oogsten: een keer van de voorjaarsbloemen en fruitbomen, een keer van de zomerbloemen en in het najaar van de heide.

Onderweg wilde ik twee dingen bekennen. Ten eerste dat ik zeker vier dagen lang had gedacht dat kunstzwermen een soort sport was waarbij de imkers hun zwerm bijen fraaie, geometrische figuren lieten maken, in plaats van wat het echt bleek te zijn: een volk in tweeën splitsen. Niet om grappig te doen; het is een naïef familietrekje. Ik heb een zusje dat tot haar 40ste heeft gedacht dat een spookrijder een auto zonder chauffeur was. Maar ik heb het hem niet gezegd. Het andere was dat ik het gewoon te eng vond om zelf met de bijen aan de slag te gaan.

Maar ik zei: 'Ik heb wel eens gelezen dat twee angsten aangeboren zijn. Angst om te vallen en angst om te schrikken.'

Jan Piet stuurde zijn auto langs een truck van Harry Vos en nam de afslag Rheden. Toen knikte hij begrijpend en zei: 'Als imker moet je soms een drempel over.'

Terwijl de bijen af en aan vlogen, wrikte hij, zijn imkerskap over zijn hoofd, met een brede beitel de dekplank boven op de eerste kast een stukje los. Ik pufte er met een blaasbalgje wat rook onder. De wind speelde met het witte katoen van onze kappen en voerde het zoemen zachtjes mee over de hei; de ruimte om ons heen was groot en lieflijk. Voor het eerst was ik niet bang.